

Юрій Костюченко, Віктор Пушкар

Social Transformation Group, Київ, Україна, yuriy.v.kostyuchenko@gmail.com,
pushkarua@gmail.com

Чужа сльоза на камені: короткий огляд епітафій проросійських бойовиків, які загинули під час війни на Донбасі 2014-2021

Статтю присвячено короткому попередньому опису зібраної під час періоду конфлікту змінної інтенсивності на Донбасі 2014-2021 російсько-української війни, колекції епітафій проросійським бойовикам, поширених в спільнотах бойовиків та їхніх груп підтримки; кількісному і якісному аналізу джерел знайдених епітафій, класифікації і вивченню їхнього походження, зв'язку цих культурних артефактів з процесами формування конфліктної ідентичності, впливами пропаганди і проявами насильницької поведінки.

Végre nem butulok tovább

(нарешті я більше не тупішаю)

епітафія угорського математика Пала Ердеша (1913- 1996), запропонована ним самим

Епітафії – це відомі людству з часів Давнього Єгипту форми коротких текстів, присвячених померлим, написаним, переважно, на місцях поховань в віршованому або іншому вигляді¹. Традиційно, епітафії містять окремі свідчення про життєвий шлях, кар'єру, родину чи особисті характеристики покійного, прояви почуттів близьких і друзів, в певні періоди для епітафій також характерними стає афористичність висловлювань, пафосність, вказування на важливі цінності існування². Також в епітафіях часто зустрічаються прямі і приховані цитати зі священних текстів, визнаних літературних зразків відповідних епох, стилізації. Епітафії, зазвичай, можна вважати непоганим соціокультурним маркером спільноти і часу³.

Дещо спрощені, порівняно зі зразками попередніх епох, епітафії можна побачити і на сучасних кладовищах. Здебільшого, вони є характерною ознакою поховань представників замкнених спільнот, осіб високого в даній спільноті соціального статусу, представників відокремлених релігійних чи етнічних груп, померлих військових, а особливо, членів кримінальних груп.

Якщо епітафії в прямому сенсі – як написи на надгробках – фактично вийшли з широкого ужитку вже в середині XVIII століття, залишившись формою соціально-культурного відокремлення, соціальної іронії чи інтелектуальної розваги, то в переносному сенсі – як художні присвяти померлим друзям, вони продовжують бути досить розповсюдженими в різних спільнотах. Так, відомі поетичні чи музичні присвяти відомим художникам, артистам,

¹ Chase, C. (1995). Reading epitaphs. *Deconstruction is/in America: A New Sense of the Political*, 52-59.

² Davidson, D. (1986). A nice derangement of epitaphs. *Truth and interpretation: Perspectives on the philosophy of Donald Davidson*, 433, 446.

³ Tyson, M. The Art of the Epitaph. *e-Vision Journal of Undergraduate Writing*, 11(1), 6.

композиторам, громадським чи державним діячам, а також полеглим воєнним чи революційним героям.

Ця традиція поширення присвят відомим постатям особливо актуалізується у випадках потужних соціальних подій, тобто, значно збільшується кількість епітафій загиблим героям у спеціалізованих спільнотах, охоплених гострими соціальними процесами.

Під час конфлікту на Донбасі періоду 2014-2021 з'явилася велика кількість культурних артефактів⁴, які яскраво висвітлюють соціокультурні особливості спільнот, залучених в конфлікт, та віддзеркалюють рушії конфліктної поведінки.

Зокрема, в соціальних мережах, в групах, присвячених вшануванню пам'яті загиблих проросійських бойовиків, можна знайти значну кількість віршованих епітафій різного походження. Окрема колекція таких віршованих епітафій наведена в збірці «Новий некрономікон»⁵.

Короткому попередньому опису цієї колекції, кількісному і якісному аналізу джерел знайдених епітафій, класифікації і вивченню їхнього походження, зв'язку цих культурних артефактів з процесами формування конфліктної ідентичності, впливами пропаганди і проявами насильницької поведінки присвячено цю статтю.

Класифікація і кількісні розподіли виявлених епітафій

Досліджувані епітафії – це розповсюджені в мережевих групах підтримки бойовиків короткі, зазвичай, римовані тексти, присвячені пам'яті загиблих товаришів. Вони мають певні характеристики. За наявними характеристиками, зібрані епітафії можуть бути умовно розподілені на декілька попередніх класів:

- I. стереотипні тексти, що входять до стандартних наборів бюро ритуальних послуг,
- II. фольклорні чи авторські (в тому числі, аматорські) тексти, пов'язані з героїчними чи трагічними подіями віддаленого минулого, як правило істотно міфологізовані,

⁴ Kostyuchenko, Y., Yuschenko, M., & Artemenko, I. (2018). On Experience of Social Networks Exploration for Comparative Analysis of Narratives of Foreign Members of Armed Groups: IS and L/DPR in Syria and Ukraine in 2015-2016. *International Journal of Cyber Warfare and Terrorism (IJCWT)*, 8(2), 17-31.

⁵ Kostyuchenko Y. (2022). The New Necronomicon: an attempt to study cultural markers of conflict identities among pro-Russian militants during the war in Donbass 2014-2021. *Social Transformation Sentinel*, Vol 3, Issue 1, 2-52, 2022

- III. фольклорні чи аматорські тексти, пов'язані з героїчними чи трагічними подіями нещодавнього минулого, які мають ознаки міфологізації,
- IV. фольклорні чи авторські аматорські тексти, присвячені конкретним поточним подіям чи особам,
- V. запозичені/модифіковані тексти з сучасної популярної культури (реп, панк, рок, поп тощо).

При цьому слід зазначити, що перші три категорії мають певні перетини: існує чималий корпус стереотипних епітафій, пропонує ритуальними агенціями, що вони базуються на модифікованих фольклорних та авторських текстах, присвячених героїчним подіям минулого (наприклад, т.зв. «епітафії для військовослужбовців»).

Вибір епітафії може свідчити про приналежність до певного соціокультурного середовища, тобто вказувати на наявність певних групових поведінкових рушіїв та їхнє походження.

Загалом епітафій, що їх поширюють в групах підтримки бойовиків, є не так багато. Наразі загальний обсяг текстів, що їх використовують в якості епітафій, складає близько 650-700 текстів, а обсяг тих, що використовуються найчастіше, не перевищує 350 текстів, які застосовуються в приблизно 700 модифікаціях (включаючи використання різних частин одного і того ж тексту, різні написання та застосування авторської пунктуації, що впливає на зміст і сенс).

Стереотипні ритуальні тексти зі стандартних наборів скорботних агенцій демонструють ставлення членів груп підтримки до загиблих бойовиків. Близько 40-45% епітафій запозичено з розділу стандартного набору, що має назву «епітафії для військовослужбовців», ще близько 25-30% - «загиблому брату, сину, чоловіку», близько 8-10% - «ветерану», та до 10-15% - «загиблому товаришу». Загальна частка стандартних текстів серед всіх епітафій складає 45-50%.

Про географічні розподіли джерел епітафій бойовиків

При цьому цікавою є географічна розповсюдженість використаних стандартних епітафій. Стереотипні епітафії для загиблих та померлих бойовиків угруповання «днр» як правило запозичуються найчастіше з наборів, пропонує ритуальними агенціями Москви, Петербургу, Єкатеринбургу, Челябінську, Новгороду, Пскову, Мурманську, а для бойовиків «лнр» - Ростова-на-Дону, Волгограду, Астрахані, Краснодару, Кемерову, Ставрополя, Оренбургу. Епітафії, пропонує ритуальними агенціями Донецька, використовуються частіше, ніж луганські (ймовірно тому, що там більше прямих російських запозичень). Також варто зазначити, що в текстах епітафій, присвячених «загиблому товаришу» та «брату» відчувається прямий вплив кримінальної субкультури.

Істотно міфологізовані фольклорні чи авторські (в тому числі, аматорські) тексти, пов'язані з героїчними чи трагічними подіями віддаленого минулого як правило всі стосуються подій і героїв Другої Світової (або у викладенні груп підтримки бойовиків – Великої Вітчизняної) війни. Тут представлено весь спектр – від клішованих написів на стереотипних пам'ятниках радянського періоду, до модифікованих віршів радянських поетів, в тому числі, авангардистів, а також різноманітна «народна творчість». Загальна частка міфологізованих текстів, пов'язаних з героїчними чи трагічними подіями віддаленого минулого, серед всіх епітафій складає 15-20%.

Фольклорні чи аматорські тексти, пов'язані з героїчними чи трагічними подіями нещодавнього минулого, які мають ознаки міфологізації, також розподілені неоднорідно. Для бойовиків «днр» найчастіше використовуються тексти, в яких є алюзії, або які є прямо написаними у зв'язку з подіями в Чечні 1994-2009. В той час, як для «лнр» більш характерним є використання текстів, що стосуються «афганської» тематики – солдатського фольклору часів радянської агресії в Афганістан 1979-89. Загальна частка таких текстів серед всіх епітафій складає близько 12-15%.

Також присутні поодинокі епітафії (менше 1% цієї частки), тексти яких стосуються подій в Абхазії, Придністров'ї, Осетії, колишній Югославії.

Фольклорні (невстановленого авторства) чи авторські аматорські тексти, присвячені конкретним поточним подіям чи особам є широко розповсюдженим джерелом для епітафій в групах підтримки бойовиків. З аматорських віршів «в пам'ять героя новоросії...» висмикуються кілька рядків, що їх використовують в якості універсальної епітафії. Як правило, джерелом скорботних текстів слугують численні вірші «в пам'ять» Арсена «Мотороли» Павлова, Олексія Мозгового, Павла «Баті» Дрьомова та Михайла «Гіві» Толстих, розкритка яких в російських медіа призвела до появи навали прихильників та подальшої істеричної хвилі після їхньої ліквідації. Загальна частка таких текстів серед всіх епітафій складає близько 18-20%.

Модифіковані тексти з сучасної популярної культури (реп, панк, рок, поп тощо) мають, як правило, або загально-романтичний/героїчний характер, або запозичені з локальних субкультур і мають чітку спрямованість на агресію, ненависть і помсту. Загальна частка таких текстів серед всіх епітафій складає близько 2-3%.

Крім того, присутні поодинокі тексти традиційно-ідеологічного (наприклад, комуністичного) чи релігійного (зокрема, православного) спрямування. Їхня частка в середньому не перевищує 1-1,5% в загальному обсязі корпусу епітафій. Втім, попри їхню малу статистичну значимість, вони можуть вказувати на деякі цікаві аномалії та рушії.

Зокрема, багато «православних віршів для ополченців» прямо чи опосередковано запозичено з методичних текстів релігійних антиалкогольних та антинаркотичних спільнот, що може вказувати на походження як тих, хто їх розповсюджує, так і тих, на кого вони спрямовані.

Також існує окреме явище – вірші локальних поетів, що їх використовують в якості епітафій. Ці вірші складають дуже незначну частку загальної кількості епітафій (менше 1%), і вони потребують для свого аналізу інших інструментів, як окремі культурні артефакти.

Заключні нотатки

Отже, при аналізі меморіальних текстів бойовиків слід пам'ятати, що близько 70% цих епітафій - є запозиченими текстами. Отже, в такому випадку слід концентруватися радше на питанні де і чому вони це насмикали, ніж на тому, що всередині цих текстів. Тобто, цікавим є з'ясувати, чому з усього наявного корпусу текстів, що відповідають ідеологічним уявленням та пропагандистським тезам, вони насмикали саме це, чому це було використане саме для

епітафій, а також як це сприяє поширенню/посиленню патерну насильницької поведінки та поглибленню соціальної бази екстремізму/радикалізму⁶.

Це непрості питання, що вони ще чекають своїх відповідей.

Принаймні вже є зрозумілим, що радикальна ідея «руська міра» не є об'єднуючою ідеєю, її реалізація навпаки сприяє розділенню⁷, навіть на рівні «*братських народів днр і лнр*», про що яскраво свідчать культурно-антропологічні маркери. Ці угруповання демонструють різні колективні реакції, в тому числі, культурні, вони знаходяться під різними соціокультурними впливами, демонструють неоднакове ставлення до базових цінностей і установок. Отже, логічним буде припустити, що напрям і динаміка архаїзації, радикалізації та ескалації насильницької поведінки в цих спільнотах буде неоднаковою.

Посилання

Chase, C. (1995). Reading epitaphs. *Deconstruction is/in America: A New Sense of the Political*, 52-59.

Davidson, D. (1986). A nice derangement of epitaphs. *Truth and interpretation: Perspectives on the philosophy of Donald Davidson*, 433, 446.

Hovorun, C. (2016). Interpreting the “Russian World”. In *Churches in the Ukrainian Crisis* (pp. 163-171). Palgrave Macmillan, Cham.

Kostyuchenko Y. (2022). The New Necronomicon: an attempt to study cultural markers of conflict identities among pro-Russian militants during the war in Donbass 2014-2021. *Social Transformation Sentinel*, Vol 3, Issue 1, 2-52, 2022

Kostyuchenko, Y., Yuschenko, M., & Artemenko, I. (2018). On Experience of Social Networks Exploration for Comparative Analysis of Narratives of Foreign Members of Armed Groups: IS and L/DPR in Syria and Ukraine in 2015-2016. *International Journal of Cyber Warfare and Terrorism (IJCWT)*, 8(2), 17-31.

Tyson, M. The Art of the Epitaph. *e-Vision Journal of Undergraduate Writing*, 11(1), 6.

Volkan, V. D. (2021). Chosen traumas and their impact on current political/societal conflicts. In *Social Trauma—An Interdisciplinary Textbook* (pp. 17-24). Springer, Cham.

Yuriy V. Kostyuchenko, Victor Pushkar
Social Transformation Group, Kyiv, Ukraine, yuriy.v.kostyuchenko@gmail.com,
pushkarua@gmail.com

⁶ Volkan, V. D. (2021). Chosen traumas and their impact on current political/societal conflicts. In *Social Trauma—An Interdisciplinary Textbook* (pp. 17-24). Springer, Cham.

⁷ Hovorun, C. (2016). Interpreting the “Russian World”. In *Churches in the Ukrainian Crisis* (pp. 163-171). Palgrave Macmillan, Cham.

Another's tear on the stone: a brief overview of the epitaphs of pro-Russian militants who died during the war in Donbass 2014-2021

Abstract: *The paper is aimed to brief preliminary description of the epitaphs for pro-Russian militants distributed in militant communities and their support groups collected during the variable intensity conflict stage 2014-2021 in Donbas of the Russian-Ukrainian war; quantitative and qualitative analysis of the sources of epitaphs are found, classification and study of their origin, the relationship of these cultural artifacts with the processes of conflict identity formation, the effects of propaganda and manifestations of violent behavior is proposed.*

Keywords: Post-Soviet space, methodology, social and political trajectories, security, crisis anthropology